

OPONENTSKÝ POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Eva Kalousová: Život a šoa. Zkušenosti první a druhé generace českých přeživších. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2024, 132 str.

Úvod:

Předložená doktorská disertace Evy Kalousové se zabývá významnou otázkou, která se neustále objevuje ve vědeckých debatách: přenos traumatu z holokaustu z první na druhou generaci přeživších. Sleduje specifický vývoj v rodinách v českých zemích a Izraeli, pozornost věnuje členům bývalé židovské obce v Uherském Brodě a souvěrce s ní propojené. Jde rovněž o identitu přeživších a jejich dětí a v neposlední řadě o rozdíly v paměti.

Ocenění zasluhuje nejen téma, nýbrž i koncentrace na skupinové vztahy a rozdíly. Vysoko lze hodnotit, že autorka využila studium archivních pramenů, rozhovorů vedených metodou orální historie, dotazníků, soukromých archivů a literatury. Předložené bádání detailně analyzuje životní osudy šesti židovských rodin, především partnerů, z nichž někteří byly nežidé.

Koncepce a obsah práce:

Právě ve shora uvedeném kontextu je třeba vidět posuzovanou disertační práci, v níž se navíc objevuje důsledná komparace. Nepochybuji o tom, že autorka pojednání vytěžila ze svého bádání maximum. Předložený elaborát je vhodně členěn na kapitoly a podkapitoly; nebudeme zde výslovně vypočítávat celý obsah. Jen podotkneme, že stranou nezůstává ani sociologický, kulturně geografický, religionistický a etnografický pohled. Materiálově se vychází z bohaté literatury předmětu a vlastního výzkumu.

Hned v úvodu svého pojednání Eva Kalousová výstižně formuluje své výzkumné otázky takto: „Ač existují studie zabývající se obecně poválečným vývojem, historií židovských komunit či osudy jednotlivých přeživších, spojujícím prvkem našich rozhovorů u první generace a bádání je zkušenost vybraných narátorů pocházejících z židovské obce v Uherské Brodě, této dříve významné moravské *kehily*, nehledě na to, jaké byly jejich životní osudy v pozdějších letech. V předkládané studii jsou analyzovány životní příběhy přeživších holokaustu a jejich dětí, dále je stručně popsána jejich válečná historie jejich rodin a je zkoumán dopad zkušenosti holokaustu na život našich protagonistů, jejich dětí a život židovské komunity.“ (Str. 8.) Podotýkám, že určitou výhodou i nevýhodou disertace je tzv. hustý popis.

Autorka ve své práci využila kvalitativní design výzkumu, který umožnil kombinovat vlastní kvalitativní, lépe řečeno epizodický biografický výzkum s dalšími postupy, především s kvalitativní obsahovou analýzou dokumentů. Ukotvení pojednání spadá nejspíš do sociálního konstruktivismu v kombinaci s existenciální sociologií. Jinak si Eva Kalousová uvědomuje, že na fenomén holokaustu lze pohlížet ze dvou rovin, z pohledu makroperspektivy i mikroperspektivy, kde jsou centrem pozornosti „oběti“, ne tolik „pachatelé“.

Bezesporu výzkumné otázky byly v úplnosti zodpovězeny. Vždy si kladu otázku, zda nebylo na výzkum pozdě. Nicméně na oponované práci oceňuji realizaci vlastního kvalitativního šetření, které představuje časově, organizačně i psychicky náročnou aktivitu. Zajímala by mne etická stránka výzkumu: zda všichni aktéři souhlasili se vstupem do jejich soukromí.

Další eventuality a kritéria:

Nicméně lze naznačit důležitá východiska podle světově uznávaného neurologa profesora Ivana Rektora z Centra neurověd v Brně, který delší dobu zkoumá, zda se důsledky stresu přenášejí do dalších generací, a to tak, že potomky ovlivňuje postresové chování rodičů, popřípadě že stres pozměnil genetické informace, kterou posléze zdědily děti.

Obecně vzato – poměrně dobře známý je syndrom dětí rodičů přeživších holokaust, ty častěji trpí úzkostmi a stresem. Rektorův tým se snaží přijít na to, co s lidmi udělá extrémní stres, který zažívali Židé během druhé světové války. Právě psychology, neurovědce nebo genetiky zajímá i to, jak se prožité trauma projevuje u dalších dvou generací a jakým způsobem se na ně přenáší. Dále Ivan Rektor přináší odpověď na otázku, že existuje poslední možnost zkoumat tři generace přeživších. Jinak jak se extrémní zatížení přenáší na další generace, je to ústním předáváním nebo prostřednictvím genů.

Domnívám se, že v přežití mohla sehrát svou roli náhoda; ovšem tu hrál svou roli faktor osobnosti. Mnozí se snažili své neblahé vzpomínky potlačit a zatajit svou židovskou identitu. Někteří lidé vycházejí z traumatického zážitku silnější, jde vlastně o posttraumatický růst.

Výstižně popsal způsob života v extrémních podmínkách německý estetik Emil Utitz, který byl od roku 1942 internován v Terezíně. O svých zkušenostech napsal v knížce Psychologie života v terezínském koncentračním táboře (vydalo Dělnické nakladatelství v Praze roku 1947). Jde o studii, v níž autor bez zastírání podal charakteristiku lidí v krutých podmínkách. Svě spolupřemně neheroizuje a nepopírá ani jejich slabosti a selhání. Kapitoly Utitzovy knížky jsou věnovány útěkům do minulosti a obrazům budoucnosti v představách a názorech lidí žijících v zápasu o holé živobytí.

Závěr:

Celkově k disertaci nemám žádné zásadní připomínky nebo námítky. Jedná se o jasně koncipovaný a logicky promyšlený text. Všechny kapitoly a podkapitoly mají vyváženou strukturu a jsou velmi informativní. Především je třeba hodnotit tu skutečnost, že disertace Evy Kalousové vrchovatou měrou čerpá nejen z odborné literatury, nýbrž i z vlastního terénního výzkumu. V tom také spočívá její významný badatelský přínos. Autorka citlivě rámuje získaný „hmotný“ materiál a nápaditě jej zasazuje do příslušného teoretického kontextu. Na první pohled je z disertace patrná přijatelná informovanost o sociálně-vědních trendech ve zvolené oblasti studia.

Metodologicky a teoreticky je předložená práce vhodně fundována, opírá se o rozsáhlou bibliografii; přitom velkou položku představují internetové zdroje. Už na první pohled je patrné, že se Eva Kalousová ve sledované problematice vyzná a že dokáže přesvědčivě argumentovat. Úroveň autorčiny solidní připravenosti se také promítá do způsobu výkladu. Je jasný, plynulý, bez jakýchkoli myšlenkových skoků. Snahou autorky je dospívat k co možná zobecnujícím závěrům. Z toho všeho plyne, že právě posuzovaný výkon vyhovuje požadavkům na práci, která má být podkladem pro obhajobu.

Shrnutí:

Eva Kalousová podala výborný badatelský výkon, její disertační práce splňuje veškeré požadavky, a proto ji lze přijmout jako vhodný podklad pro jednání komise v rámci Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, které by mělo vést k udělení titulu „doktor“.

V Praze dne 1. dubna 2024

Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.
Pracoviště historické sociologie,
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

